

Plautus i København¹

Peter Bruun Hansen

Da jeg som student påbegyndte et alvorligere studium af den romerske komedie, gik der ikke længe før jeg opdagede at vores egen professor Ussings udgave og kommentar endnu i det enogtyvende århundredes første årtier forbliver den eneste samlede gennemgående kommentar til de plautinske komedier. Interessen for den gamle professor således vakt gik jeg ivrigt i gang med at læse Ussings erindringer, som imidlertid især koncentrerer sig om hans virke inden for udforskningen af den græsk-romerske materielle kultur og hans plads i sin samtid. Først ved en senere genlæsning bed jeg mærke i hans omtale af en række opførelser af Plautus som blev foranstaltet af Filologisk-historisk Samfund, en gruppe studenter og Ussing selv mellem 1860'erne og 1880'erne. For nu at undersøge om denne i dag næsten glemte personlighed havde flere hemmeligheder at afsløre, gik jeg i begyndelsen af 2015 på jagt i Ussings efterladte papirer, som er deponeret på Det Kongelige Bibliotek, hvor der ifølge bibliotekets katalog skulle findes et læg indeholdende oplysninger om opførelserne af Plautus.² Her fandtes som det allerførste to breve fra Oscar Siesbye, dateret 10. og 16. juli 1901, hvoraf det fremgår at Ussing ved affattelsen af selvbiografien ikke har kunnet genkalde sig enkelthederne ved teatervirksomheden og har søgt Siesbyes hjælp; Siesbye svarer venligt, men ikke særlig selvstændigt, for hans breve er væsentlig afskrifter af Filologisk-historisk Samfunds beretninger fra årene, Kort Udsigt, og det er disse oplysninger der danner det meste af grundlaget for fremstillingen i Ussings erindringer.

-
1. Tak til fuldmægtig, cand. mag. Anders Grunnet for at have læst hele to versioner af denne tekst, og for i øvrigt velvilligt at lytte til diverse teaterhistoriske anekdoter fra det nittende århundrede.
 2. KB Add. 1022 kvart g. Foruden brevene fra Siesbye indeholder lægget ikke meget andet end de trykte programmer til *Miles Gloriosus* (1883) og *Mostellaria* (1878) og en mængde håndskrevne blade med overskriften *Discrepantia scripturae codicum Palatini Vaticani 1615 (B) et Heidelbergensis (C) et palimpsesti Ambrosiani (A)*, pakket ind i hvad der ligner et læg fra en oktavudgave af *Menaechmi*.

Nysgerrigheden blev opvakt, og jeg fik lyst til at lave en lille undersøgelse af Plautus' korte blomstring i København. Det er resultaterne af den samt en del tangentielle oplysninger, som forhåbentlig også vil fornøje læseren, der følger på de næste sider.

Kildeforhold

Inden vi bevæger os mod selve materien, skal der imidlertid knyttes et par ord til spørgsmålet om kildeforholdene til FHS's historie og følgelig til plautusopførelserne. Ussings erindringer og papirer er allerede nævnt. På tryk findes fra samtiden Kort Udsigt over Samfundets Virksomhed, der med mellemrum blev trykt og sendt til medlemmerne.³ Denne korte udsigt er for størstedelen en protokol over de forelæsninger der er blevet holdt, nogle af dem forsynet med resumé, en medlemsliste og et aftryk af Samfundets love. Der er dog også en beretning fra formanden, hvor bl.a. plautusopførelserne nævnes, men i så kort form at man er nær ved at overse dem. Til eksempel følger beskrivelsen af Miles Gloriosus, som bliver undersøgelsens emne i det følgende:

Den 14de April 1883 lod Samfundet opføre Plautus's Miles gloriosus i Grundsproget. Forestillingen gaves paa Folketheatret for et talrigt Publikum. Instructionen var ledet af Skuespiller O. Zinck. Prof. Ussing havde gennemgaaet Stykket med de spillende og tillempet Texten til Brug ved Opførelsen. Udvalget, som havde forberedt Stykkets Opførelse, bestod af Prof. Ussing, Cand. philol. Jørgensen, Cand. philol. V. Gundorph og Stud. philol. Blinkenberg.

Kort Udsigt er en uundværlig kilde, men bærer altså præg af, i E. Spang-Hanssens ord, *en svunden tids officielle højtidelighed*. Der er ingen nævnelse af rolleindehaverne eller andre indre omstændigheder, blot den kendsgerning at begivenheden har fundet sted, og angivelse af det ansvarlige udvalg.

Foruden Kort Udsigt nævner E. Spang-Hanssen i sin bog ved 100-års jubilæet to kilder:⁴ For det første en mødeprotokol der stadig var i aktiv brug i 1954, og for det andet et arkiv af breve, mødemeddelelser o.a., som *er tilvejebragt fra tre sider, nemlig dels fore-*

3. Jeg har kun kunnet finde ét komplet eksemplar offentligt tilgængeligt, nemlig på Nordisk Bibliotek på Københavns Universitet.

4. E. Spang-Hanssen, *Det filologisk-historiske Samfund, 1854-1954, kort udsigt over det filologisk-historiske Samfunds virksomhed 1941-54*, Kbhvn. 1954

fundet i et Samfundet tilhørende skab på Borchs Collegium (anskaffet for bogcirkulationens skyld; her fandtes enkelte gamle breve og restoplæg af tryksager), dels udtaget fra dr. C. Jørgensens utrolig omfangsrige efterladte papirer, hvoraf resten er afgivet til Det Kgl. Bibliotek, dels indsamlet regelmæssigt år for år af hans efterfølgere. Han understreger herefter materialets ufuldstændighed. Dette materiale ville formentlig være af allerstørste betydning for vores kendskab til Samfundets historie, hvis det da ellers var til at finde. Sådan som Spang-Hanssen omtaler det, forekommer det sandsynligst at det har været i formandens varetægt, men det vides ikke hvad der er blevet af det siden det blev nævnt for 60 år siden. *Per litteras* oplyser den siddende formand mig om at skiftende formænd i de sidste par årtier ikke har kendt noget til protokol eller arkiv, så deres genopdagelse er nok mere end hvad man tør håbe på.

Med andre ord: Når vi undersøger nærværende emne gennem Spang-Hanssens bog, må vi blot fæste vor lid til at han har fremdraget alle væsentlige oplysninger der har været ham tilgængelige, men vi tør næppe håbe at vores kendskab til hans kilder bliver mere end fragmentarisk; alle andre kilder – på nær Kort Udsigt – er udenforstående, og det afhænger af et ikke ringe mål af held og tilfældighedslune om man støder på dem.

Tør jeg ytre det håb at det med denne nærmest journalistiske undersøgelse lykkes mig at udtrykke – tillige med vanskelighederne ved studiet af FHS's historie – nogle af de faldgruber der er forbundet med al teaterhistorie, såvel den nyere som i endnu højere grad den antikke, da vil jeg gerne overrække værket til lektor Bent Christensen, der i mange år har formået at gøre latinen levende til trods for det enorme gab der spreder sig mellem os og de gamle. Kan Catul eller Plautus få liv gennem den inspirerede og inspirerende samtale mellem lærer og elev, da kommer de begge så nær de antikke ånder som man kan håbe på.

I det følgende forsøg på at trække tråde fra Filologisk-historisk Samfunds opførelse af Miles Gloriosus til de medvirkende *comédiants étudiants*, og til dens plads i samtidens teaterliv er det mit håb at man finder nok tangentielt materiale til at læseren med hjælp fra sin fantasi tør gisne om selve materien. Vi kommer næppe meget tættere på.

De første plautusopførelser

Der findes to forskellige narrativer om anledningen til den første opførelse af Plautus i København. Den første står at læse i Ussings erindringer:⁵

Jeg havde holdt en Forelæsning over Plautus' Curculio. Iblandt mine Tilhørere befandt sig 4 norske Studenter. Det var maaske dem, der først fik den Tanke, at man kunde opføre det nævnte Stykke i Originalsproget. Det filologisk-historiske Samfund greb Tanken og satte den i Værk. Den 4. Mai 1867 blev Curculio opført af Medlemmer af Samfundet i et privat leiet Lokale, Østergade Nr. 15.

Kort Udsigt maler med dunklere farver. Kort Udsigt for årene 1860-1874 beretter om 1860'ernes krise i Filologisk-historisk Samfund: De yngre filologer turde ikke indmelde sig fordi Samfundets love fordrede at alle medlemmer holdt foredrag, og de ældre gad ikke holde foredrag når der ikke var nogen unge mennesker at foredrage for. I 1863 havde de yngre filologer samlet sig i det mindre selskab Philologicum, på hvis foranledning man også delte FHS i en kandidatafdeling og en studenterafdeling med færre videnskabelige forpligtelser. Tiltaget hjalp ikke som forventet, og i 1866 foresloges det at fremkalde større interesse og liv i Samfundet ved *mere end tidligere at lægge Vægt paa gennem Diskussion at behandle enkelte Forfattersteder, grammatikalske, antiqvariske og andre lignende Spørgsmaal*⁶ – man bemærker sig at datidens studenter havde andre sensibiliteter end vore dages. Den 4. april 1867 besluttede man ved en ekstraordinær generalforsamling, hvor den fire år tidligere splittelse mellem gamle og unge også blev ophævet, at opføre Plautus' Curculio på originalsproget.

De to narrativer er ikke gensidigt uforenelige, men sammenfaldet af Ussings forelæsning, de energiske nordmænd (Kort Udsigt nævner i øvrigt kun to norske studenter, E. J. Hambro⁷ og E. Olsen) og et FHS der måske følte behov for at indsmigre sig hos ungdommen med en mere underholdende virksomhed, er vel hvad man kan kalde et historisk lykketræf.

5. J. L. Ussing, *Af mit Levned*, Kbhvn. 1906, s. 111

6. Kort Udsigt s. 8

7. Edvard Isak Hambro (1847-1909) grundlagde 1878 Hambros Skole i Bergen og blev far til den senere stortingspræsident Carl Joachim H.

Om denne første latinske Plautus er det værd at nævne at titelrollen (som er meget komisk, men ikke efter nogen målestok stykkets største) spillede af en ung Edvard Brandes, og at den senere temmelig kendte (og dog atter glemte) komponist Victor Bendix – som i øvrigt var en fætter til brdr. Brandes – i en alder af 15 eller 16 år havde komponeret en ouverture til stykket og musik til Phædromus' serenade i første akt.⁸ Den korte forberedelsestid vækker nødvendigvis en mistanke om at projektet allerede i forvejen var sat i søen, og at beslutningen ved generalforsamlingen i april snarest må være at opfatte som at tage et allerede eksisterende studenterprojekt under den filologisk-historiske ægide, men hvad end det gik således for sig eller man vitterlig forberedte, indstuderede og komponerede på knap en måned, tjener projektets succes de medvirkende til ære. Kort Udsigt slutter af med den lakoniske bemærkning at *efter Opførelsen holdtes et livligt Gilde*.

Samfundets almindelige aktiviteter lavede til trods for forestillingens succes ikke op efter denne begivenhed, men i de følgende år lysnede det alligevel,⁹ og i medgift var en tradition født; i 1873 og 1878 spillede man hhv. Menæchmi og Mostellaria¹⁰ på Hofteatret, og i den mellemliggende tid havde også Terents været bragt til live af den studerende

-
8. "Serenade af Plautus (Curculio) ; For en Sangstemme, Fløjte, Obo, Clarinet i B, Fagot og Pianoforte" med opstillingen *Victor Bendix' Samling Nr 75, C Tv.-Fol., 1932-33.281* på KB. Musikken mentes af Spang-Hanssen at være gået tabt, men det originale partitur til serenaden findes altså tilsyneladende, og venter utålmodigt på en musikkyndig udgiver.
 9. Det handler måske atter om synsvinkel: I et brev af 26. apr. 1869 fra Siesbye til Madvig (KB Addit. 220 oktav nr. 51(b)) udtrykkes det at FHS "synes at leve op paany", mens Kort Udsigt om den samme periode har dette at sige: *Paa Aarsmødet 8de Oktbr. 1868 optog Samfundet paany sin tidligere Virksomhed; men det kostede Formanden stor Besvær at skaffe Foredrag tilveie, da de Yngre kun sjelden mødte som Tilhørere og de Ældre derfor kun havde liden Lyst til at holde Foredrag. I hele Aaret 1869-70 holdtes endog kun eet videnskabeligt Møde.*
 10. Det trykte program til denne opførelse findes tilgængeligt digitaliseret på Det Kongelige Bibliotek under titlen Program til Plautus's Mostellaria, Komædie i 4 Akter, forfattet henved 200 Aar før Chr. Fødsel, opført i Grundsproget med en i denne Anledning forfattet Prolog paa Hofteatret i Kjøbenhavn Løverdagen den 23de Februar 1878 ved Foranstaltning af det philologisk-historiske Samfund (<http://www.kb.dk/e-mat/dod/130021372332.pdf>). Til opførelsen havde Ussing forfattet en latinsk prolog (det minder Siesbye ham om i det omtalte brev af 16. juli 1901, og et eksemplar ligger også blandt papirerne), som også blev trykt som et foldet indlæg i programmet med titlen *Pseudo-Plauti Prologus oversat af Pseudo-Gjertsen, udgivet af Monrad, Pseudo-Philologus*. Denne prolog med paralleloversættelse er desværre ikke medtaget i digitaliseringen.

ungdom; jeg citerer i sin fulde længde den eneste kilde jeg har set til det sidste, et af de ovenfor nævnte breve fra Siesbye til Ussing dat. 10. juli 1901:¹¹

Derimod var jeg tilskuer ved den [forestilling] som ved juletid 1869 blev givet paa Folketheatret af disciple i det von Westenske instituts næstøverste klasse. Jeg kan ikke tro andet end at De ogsaa var tilstede; hvad jeg bestemt husker er, at Madvig, rector Borgen, og Ludvig Bødtcher var der. Det var Terents' Andria der blev opført; Giede havde ledet forberedelserne. Goldschmidt skulde have spillet med, men da hans farmoder nylig var død, maatte en anden tage hans rolle. Mellem de spillende syntes jeg bedst om Chr. Langgaard, som nu er stadslæge i Fredericia.

Det von Westenske Institut på Nørregade (lige ved siden af Folketeatret) var, som det vil være nogen bekendt, en af de privatskoler i København hvis studenter i stort tal senere hen skulle befolke Blå Bog og Biografisk Leksikon, og hvor Siesbye selv var lærer i mange år. Den i brevet omtalte Goldschmidt kender vi fx som latinsk ordbogsforfatter, og han kom desuden til at medvirke ved to af Filologisk-historisk Samfunds plautusforestillinger. Digteren Ludvig Bødtcher havde så vidt vides ikke nogen særlig tilknytning til skolen, men det var velkendt at han som ung var en ivrig medvirkende i de københavnske amatørteaterforeninger.

Ussing har endnu et enkelt ord at sige om Plautus og Norge: *Paa samme Tid* [som opførelsen af Menæchmi 15. marts 1873] *opførte man ogsaa i Christiania et Stykke af Plautus paa Latin ved en Fest, der blev holdt til Ære for Professor Aubert. Det var Mostellaria, hvortil Sophus Bugge havde leveret en Textrecension og Gjertsen en Oversættelse.*¹²

Anledningen var professor Ludvig Cæsar Martin Auberts 66-års fødselsdag d. 30. marts 1873, som det fremgår at udgavens dedikationsblad. Sophus Bugge og Fr. Gjertsen kan for øvrigt dårligt være de to manglende nordmænd fra 1867, de er begge for gamle, skønt Gjertsen altså synes at have haft en finger med i spillet ved forberedelserne til 1878's Mostellaria, sml. note 10.

11. KB Addit. 1022 g.

12. *T. Macci Plauti Mostellaria edidit Sophus Bugge. Plautus's Spøgelse-Komedie oversat af Fr. Gjertsen, Kristiania 1873*

Miles Gloriosus i 1883

I det følgende vil jeg forsøge at give et indtryk af den sidste af de plautinske komedier som Samfundet satte op, Miles Gloriosus i 1883, og til slut aftrykkes de anmeldelser som blev bragt i de københavnske dagblade.

Da Hofteatret, hvor de to foregående latinske komedier var blevet spillet, i 1881 var blevet lukket for bestandig af brandmyndigheden, måtte man til opførelsen af Miles Gloriosus 14. april 1883 finde en ny scene.¹³ Denne fandt man i Folketeatret, som man lejede for 400 kr., en sum der i mødeprotokollen beskrives som meget høj.¹⁴ At valget lige faldt på Folketeatret skyldes nok den omstændighed at skuespilleren Otto Zinck, der også havde været instruktør på de tidligere forestillinger, og som i sin ungdom havde taget filologisk eksamen og studeret teologi, var en af dette teaters hovedkræfter som skuespiller, sceneinstruktør og oversætter, og man havde således en allieret inden for murene. Om der er andre årsager til at man ikke gik efter byens andet privatteater, Casino, vides ikke.

Dagmar, det tredje privatteater, var først blevet indviet en måned i forvejen, hvorfor det nok var ganske udelukket at man dér ville åbne dørene for en dilettantforestilling netop det forår. Ikke desto mindre skulle den romerske komiker også finde sin vej til Dagmar, hvor man spillede Miles Gloriosus under den danske titel Praleren (ovs. Johs. Forchhammer) sytten gange mellem 1891 og 1893, i Ussings ord "saa at ogsaa det ikkestuderde Publikum kunde faa Lungerne rystede ved den latinske Digters uimodstaaelige Komik."¹⁵

Ved Samfundets forestilling på Folketeatret stod som nævnt Otto Zinck for sceneinstruktionen, og kostumeringen foregik under medvirken af Pietro Krohn; eftertiden kender ham nok bedst for hans illustrationer til Peters Jul som er skrevet af broderen

13. Den første komedieopførelse i 1867 foregik som nævnt i Østergade 15 i et lejet lokale; adressen kaldes normalt Karel van Manders gård og havde indtil nogle år i forvejen (1850) huset Kongens Klub (hvilket navn også hang ved bygningen), som bl.a. arrangerede koncerter og forelæsninger. Husets historie beskrives af Louis Bobé i *Karel van Manders Gaard alias Kongens Klub: Østergade 15 gennem fire Aarhundreder*, Kbhvn. 1919; af bygningens beskrivelse s. 39ff. og af grundplanen s. 41 synes det sandsynligst at opførelsen har fundet sted i klubsalen på første sal i forhuset eller i salen på første sal i sidehuset, hvor gildet også kan have fundet sted; sidehussalen er afbildet på en planche efter s. 48.

14. Til sammenligning sattes en mandlig kommunelærers højeste løntrin i København til 2500 kr i 1880.

15. J. L. Ussing, *Af mit Levned*, Kbhvn. 1906, s. 112

Johan Krohn, samtiden kendte ham som en af de centrale personligheder ved Det Kgl. Teater: i 1883 var han kostumier og økonomiinspektør ved det Kgl. Teater, to år senere blev han sceneinstruktør for operaen og blev i denne egenskab ansvarlig for bl.a. de danske premierer på *Aïda* og *Den Flyvende Hollænder*, der begge fik megen ros i pressen.

Både kostumer og scenografi fra forestillingen er selvfølgelig for længst gået tabt, men det har fremgået af FHS's Protokol at dragterne dels var lånt af Folketeatret, dels nyanskaffede, og det fremgår af anmeldelserne i *Berlingske Tidende* og i *Dagbladet* at de, såvel som "Scenen med sin gammelgræske Decoration" har været vellykkede. Fra Spang-Hanssen og de anmeldelser til de to foregående stykker som han aftrykker, kan vi se at Ussing ikke blot har været medvirkende til at tillempe den latinske tekst, men også har ydet bistand med kostumering og scenografi, og det vil vel ikke være af vejen at antage at han har været den bedst egnede konsulent med sin specialviden om arkæologi, kunsthistorie og romersk komedie.

Til et rigtigt teaterstykke, og især til sådan et hvor den største del af publikum ikke forstår hvad der bliver sagt, hører naturligvis også et program, som man fik trykt, og som nu ligger digitaliseret til fri inspektion på Det Kgl. Biblioteks hjemmeside.¹⁶ Her finder man et dansk handlingsreferat på syv (!) tospaltede sider forfattet af samfundets formand, Chr. Jørgensen, såvel som program til det for datidens publikum selvsagte divertissement: mellemaktsmusikken.

Mellemaktsmusik var en gammel institution i teatrene, der hjalp publikum igennem de kedelige entr'actes hvor sceneudstyr og kostumer skulle skiftes; fra denne traditionen udvikler sig de nu obligatoriske egentlige pauser. Ved opførelsen af *Miles Gloriosus* blev følgende musikstykker spillet, man må regne med hhv. som ouverture og som mellemaktsmusik mellem de i programmet angivne fire akter: Ouverturen til Flotows romantiske opera *Alessandro Stradelli*, *Promotionen Walzer* af Joh. Strauss d. Yngre (op. 221), *Knall und Fall Polka* af Eduard Strauss (op. 132; i programmet fejlagtigt tilskrevet Joh. Strauss), og C. C. Møllers *Stormmarsch Galop*. Carl Christian Møller var fra 1873 og til sin død i

16. Under titlen "Program til Plautus's *Miles gloriosus*, Komædie i 4 Acter, forfattet omtrent 200 Aar før Chr. Fødsel, opført i Grundsproget paa Folketheatret i Kjøbenhavn Løverdagen den 14de April 1883 Kl. 7 ved Foranstaltning af philologisk-historisk Samfund" <http://www.kb.dk/e-mat/dod/130021372286.pdf>

1893 musikdirektør ved Folketeatret, og at han i denne anledning dirigerede – endda sin egen musik – er efter min mening et stærkt indicium på at det ved vores dilettantforestilling også var det hjemmehørende orkester der spillede.

Medvirkende i <i>Miles</i>, efter Spang-Hanssen, efter den tabte mødeprotokol		
Pyrgopolinices	stud. philol.	H. O. Lange
Artotrogus	-	Dines Andersen
Palæstrio	-	Vilh. Andersen
Periplectomenus	-	Mozart Cohn
Sceledrus	-	C. Blinkenberg
Philocomasium	-	C. Wilster
Pleusicles	stud. jur.	G. Zahlmann
Milphidippa	stud. philol.	Dines Andersen
Acroteleutium	cand. philol	M. J. Goldschmidt
Puer	stud. theol.	Bang
Cario	stud. jur.	Andersen
Soldater og slaver	stud. philol.	Moth H. Hansen

Som man ser af listen over de medvirkende, er der flere navnkundige filologer imellem, blandt andre den allerede omtalte Goldschmidt – som i øvrigt også ved den tidligere opførelse af *Menæchmi* havde spillet en kvinderolle – og Vilhelm Andersen i en af hovedrol-

lerne som den snu slave Palæstrius. Netop Vilh. Andersen, der ud over sin virksomhed som professor og inden for folkeoplysningen som bekendt har hævdet sin plads blandt de danske komikere som forfatter til librettoen til Nielsens Maskarade, blev af anmelderne bemærket som en særdeles dygtig fremstiller, om hvem Nationaltidende skrev: *særlig illustrerede Palæstrius utrættelige Fremstiller - der spillede sin kolossale Rolle med en komisk Kraft (hvis Forbillede i mange Henseender ganske vist er henved 2100 Aar yngre end den plautinske Tid) og Utrættelighed, der fortjente og fik stor Anerkjendelse - Texten særdeles godt ved sit Spil.* Dagbladets anmelder, der priser Andersen for “Sikkerheden og Letheden hvormed han spillede” sin “lange og svære Rolle”, beretter også om følgende morsomme hændelse: *Henrivende Virkning gjorde det ogsaa engang, da han efter en længere Replik paa Latin, afsides skyndede paa de paa Scenen for længe dvælende Damer med et halvhøjt: Naa, stik nu af med Jer!*

På Holbergs 250-års fødselsdag i 1934 var Vilh. Andersen i sin egenskab af litteraturformidler blevet bedt om at skrive en kronik om den holbergske komedie, og her knytter han et par bemærkninger til denne forestilling, som jeg medbringer i deres helhed nedenfor. Det er her især interessant at han identificerer sit 2100 år yngre forbillede som Olaf Poulsen, en af datidens førende kongelige skuespillere, som netop brillerede i det samme rollefag, især i de holbergske roller, og ved ham vil vi derfor dvæle lidt.

Med en så kendt skuespiller som forbillede er det ikke svært at finde omtaler der måske kan hjælpe os til at nærme os forståelsen af hvordan de filologiske dilettanter har spillet Plautus; men det er jo desværre med den sceniske kunst som med så meget andet godt at den ikke kan fastholdes, men må opleves i øjeblikket, og i genfortællingen kan man næppe heller komme meget nærmere øjeblikket end en tolkning, destilleret i erindringer. Olaf Poulsen var, sammen med sin bror, den mindst lige så berømte Emil Poulsen, en af de mest indflydelsesrige skuespillere i sin tid – i foråret 1885 omtalte kritikeren Axel Henriques ligefrem Det kongelige Teater som “Brødrene Poulsens Teater” i en polemik mod direktionen¹⁷ – og i ham tør vi måske lede efter det “typiske” billede på en komisk skuespiller.

17. Omtalt i Robert Neiiendam, *Det Kongelige Teaters Historie 1874-1922*, bd. IV, Kbhvn. 1927, s. 155.

Olaf Poulsen, som var en hengiven elev af Ludvig Phister, og derigennem en del af den lange og ubrudte holbergske tradition, debuterede 16. april 1867 som Jacob i Erasmus Montanus (i øvrigt over for sin egen bror, som debuterede i titelrollen) og gik først af i 1917, så han nåede ikke blot at spille et meget stort antal roller og blive set af flere generationers teatergængere, men han levede også ind i fotografiets tidsalder. Af de mange fotografier man kan finde i bøger¹⁸ og på Det kongelige Bibliotek, ser man en djærvt udseende, rødmosset mand med en fysik der bedst kan kaldes overdreven: ansigtet lagt i karikerede folder, brystet skudt frem eller maven spilet ud, armene placeret demonstrativt i patetiske fagter. Han skal have spillet teater på samme måde.

Den mest illuderende beskrivelse af Olaf Poulsen, set i lyset af scenekunstens flygtige natur, er vel nok Sophus Claussens digt *Det danske Lune, til Olaf Poulsen*. Her blot et uddrag:

*Han skælver, og han sveder med Fjæset luerødt
som en Skovtrod, han netop paa Vejen har mødt,
i en lurvet Bondes Tøj, en udslidt Brændehugger,
han gør sig tynd, han hiver efter Vejret - han klukker.*

*De har gjort ham det for hedt, Degn, Foged og Baron:
Han er baade Spøgefuglen og den tragiske Person!
Han er Skælm i evig Nødstand og maa til Gælden svare,
men han kvæder paa sit Gærde saa snildt for Ræv og Hare
og føler sig i Pagt med alt Ukrudt, som gror
paa denne med Følfod gudvelsignede Jord.¹⁹*

Den mest scenenære beskrivelse af Olaf Poulsen jeg har kunnet finde, giver Edv. Brandes – der som bekendt også havde været en *comicus philologicus* – som en del af et større portræt i sin *Dansk Skuespilkunst* (København 1880) s. 328-329. I den lidt lange

18. Se fx Harald Paetz, *Kgl. Skuespiller Olaf Poulsens Karakterbilleder*, Kbhvn. 1900 (findes digitaliseret på KB)

19. Trykt første gang 16/4 1917 i Berlingske Tidendes aftenudgave, i anledning af halvtredsåret for hans debut og aftenen for hans afskedsforestilling på Det Kongelige Teater (siden trykt i *Sophus Claussens samlede lyrik*, bd. 9, Kbhvn. 1984, s. 106).

passage beskriver Brandes Poulsens udførelse af slaven Sosia i den meget kendte første scene i Molières *Amphitryon*, som blev genoptaget efter mere end en menneskealder i 1879:

Den Indvending, man kan rejse mod Poulsen i denne og lignende Roller, er, at han træder i altfor nært Forhold til Publikum. Det gælder ogsaa Crispin i Skatten og tildels Sosie i Amphitryon. I den allerførste Scene var det allerede tydeligt, at Poulsen tog Sosie altfor maskeagtigt. Amphitryons Tjener kommer skælvende ind i Mørket; han har som en ussel Kryster tilbragt Slagdagen ved Proviantvognen, og han forudser, at Alkmene, til hvem han har Ærinde, vil udsørge ham om Kampens Omskiftelser. Han finder det forsigtigst at forberede sin Diskurs, og for at komme i Illusion, stiller han sin Blændlygte op paa Gulvet, søger at indbilde sig at Lygten er Alkmene og gebærder sig dernæst overfor denne som han vilde finde det passende overfor sin Herskerinde. Den komiske Virkning skal ved Siden af Talens Snurrighed bero paa, at Sosies ærbødige Buk og megen Veltalenhed rettes til en Lygte. Thi Sosie er naiv, er i Illusion. Man mærkede ikke dette paa Poulsen; han glemte ikke, at der var Tilskuere i Theatret, som betragtede Sosie, han gik ikke op i Situationen. Naar man lyttede til de afsides Repliker, i hvilke Sosie beundrede sin egen Veltalenhed, syntes man, at de vare henvendte til En selv. For at vække Latter, lagde Poulsen sig ned paa Gulvet saa lang som han var og prædikede med megen Iver ind i Lygten; det saa snurrt ud, men den virkelige Sosie, for hvem den forestiller Alkmene, vilde ikke bære sig saaledes ad, men tværtimod i ærbødig Afstand henvende sig til den med udsøgt Artighed. Poulsen lod Sosie spille Komædie i Komædien, fordi han var paa Siden af sin Rolle; han viste Sosie frem, idet han overdrev hans Angst. Amphitryons Slave vilde aldrig karikere Alkmene, naar han skal efterligne hendes Stemme, saaledes som Poulsen ved en Reminiscens fra Henrikrollerne gjorde det. Det vilde maaske være nok saa interessant at se Sosie alvorligt efterligne den fornemme Dame, skønt jeg ikke vil nægte, at Poulsen helt igjennem var vittig og morende.

Hvis man kender Molières *Amphitryon* og også kender dens forlæg, Plautus' *Amphitruo*, så vil man genkende en bemærkelsesværdig tendens i Poulsens fremstilling: det som den senantikke teaterhistoriker Euanthius kalder *vitium Plauti frequentissimum*, nemlig *actorem velut extra comoediam loqui*,²⁰ 'at skuespilleren nærmest taler uden for komædien'

20. Euanthius *De comoedia* III. 8. Euanthius' lille afhandling om komædiens historie og natur bør enhver der interesserer sig for romersk komædie læse. Meget tidligere kritisk litteratur skylder ham meget.

Offeret for Poulsens forbrydelse er med andre ord tidens herskende naturalisme i skuespil-kunsten, og forbrydelsen er metateater.²¹ Poulsen gør Molière til Plautus.

Hvilke overvejelser har Vilhelm Andersen gjort sig i sin forberedelse? Det er ikke til at vide. Han har været tilhænger af Olaf Poulsen, som han selv siger, og han har nok kunnet leve sig ind i komediantens scenemaske, kunnet eftergøre armbevægelserne, den joviale omgangsform, den bestandig på tilskuerne og deres reaktion hvilende opmærksomhed. Plautus' snedige slave, *servus callidus*, er stor i slaget, selvsmagende, bred i sit udtryk og *populær* i alle ordets betydninger, og hvis den purunge student har kunnet efterabe en smule af det showmanship, som det hedder i dag, har hans publikum vel kunnet tilgive hans fremstilling hvad der måtte træffes af mangler i karaktertegningens finere nuancer.

Hvad med instruktøren, Otto Zinck? Han bliver i Biografisk Leksikon beskrevet som "nøjagtig og korrekt, trofast mod Texten, diskret i Tonen" i det klassiske repertoire af Holberg og Molière, skønt han "Replikbehandlings skarpe Forstand og muntre Vid ufortalt, til Tider antog Kopiens Upersonlighed", men han skal have haft en helt anden kåd og snurrig tilstedeværelse når han spillede det mere folkelige repertoire. Som gammel akademiker og studenterskuespiller har han nok følt en særlig forpligtelse over for filologerne, og i 1883 var det efterhånden en slags tradition at han instruerede.

Året efter tog Otto Zinck Plautus op på egen hånd, da han instruerede en festforestilling til Holbergs 200-års dag d. 3. december, hvor Plautus, efter en prolog af Schandorph, indledte en veritabel teaterhistorie med uddrag af anden, tredje og fjerde akt af Plautus' *Mostellaria* (i Høegh-Guldbergs oversættelse: *Spøgelset*), fulgt af Molières *Indbildte Syge*

21. Metateater er et begreb som ofte bruges i flæng, og som også her fortjener en nærmere forklaring. En bred definition vil hævde at metateater er alle de dramatiske greb der 'afslører' teatret som teater, men for at begrebet virkelig skal have en funktion og en mening, er der behov for et mere fintmasket net. Når jeg her hævder at Poulsen gør Molière plautinsk, så er det også en påstand fra min side. Brandes kritiserer Poulsens spillestil for at have stillet skuespillet til skue frem for at skabe en illusion om scenens virkelighed, altså en slags verfremdung, medens Plautus' såkaldte fejl er den at han lader skuespilleren træde ud af rollen og tale til sit publikum (i rollen) som privatmand. Men Poulsens illusionsbrud, der i højere grad beror på spillestilen end på teksten, findes der rigelig anledning til, men i sagens natur ikke *belæg for*, i både Plautus' og Terents' tekster, se fx den berømte scene i *Miles Gloriosus* hvor Palæstrio beskriver Periplectomenus' forskellige poser mens denne spekulerer (v. 195-218), eller Gnathos entre i *Eunuchus* (v. 232-264) hvor snyltegæsten udvikler sit parasitisk-filosofiske system for publikum – ikke ulig situationen i fx Erasmus Montanus' entremonolog.

og Holbergs Julestuen; Zinck spillede selv hovedrollen i det plautinske stykke, den snilde og energiske, men knap så heldige slave Tranio, der forsøger at overbevise sin hjemvendte herre om at huset i hans fravær er blevet besøgt – de uhyggelige lyde fra huset stammer naturligvis fra hans letlevende søns drikkegilde med en svirebroder og to kurtisaner. I denne rolle beskrev Edv. Brandes Zinck i Politiken (4/12 1884) som “geskæftig og pudsig”, ifølge Berlinske Tidende blev hans rolle udført “med tørt Lune”. Denne forestilling gik otte gange i samme måned. Foruden den årsag som nævnes i anmeldelserne, at Holberg i Abracadabra følger Mostellaria temmelig nøje, har det måske været mindet om filologernes opførelse af det samme stykke seks år tidligere der bevægede ham til at vælge netop denne komedie.

Da vi nu har forsøgt at belyse forestillingen fra forskellige sider, kunne det måske falde én ind at spørge sig hvem der mon gik ind for at se komedie *på latin* en lørdag aften i København, hvor man for eksempel kunne gå i Det Kongelige Teater og se Ibsens *En Folkefjende*?

Et stort antal mennesker overværede forestillingen. Den første plautusopførelse i 1867 blev iflg. Kort Udsigt overværet af “en talrig Forsamling baade af Samfundsmedlemmer og af Udenforstaaende, der vare indførte af Medlemmer”, i 1873 står der blot at adgangen var åben også for ikke-medlemmer, forestillingen i 1878 var “godt besøgt”, og endelig blev Miles Gloriosus opført “for et talrigt Publikum”. Ifølge Nationaltidendes anmelder var der “særdeles godt Hus – om end Forestillingen kunde fortjent det endnu bedre”, og Dagbladet kan melde at forestillingen “næsten havde fyldt Folketheatret med Tilskuere”. Folketeatrets store scene kan i dag rumme knap 600 tilskuere, iflg. Gyldendals Teaterleksikon rummede auditoriet ved teatrets åbning i 1857 knap 1500, altså omtrent hvad Gamle Scene og Operaen på Holmen rummer i dag; pladsen på rækkerne var lidt trangere dengang. De tre forskellige angivelser af publikums størrelse – talrigt; særdeles godt, men ikke helt godt nok; næsten fyldt – kan naturligvis tolkes forskelligt, men et estimat på ca. 2/3 eller 1000 tilskuere virker hverken for konservativt eller for ivrigt.

Kunne tilskuerne latin? Det er nok farligt at romantisere over de gode gamle dage, da enhver gammel student var kapabel at regne op den hele Aurora, men det er nok lige så farligt at antage at datidens vankundighed var lige så stor som vore dages, og uagtet hvilke

demografiske grupper der nu gik i teatret i København i 1880'erne, må vi regne med at publikum vel især bestod af folk der kunne noget latin. I Berlingske Tidende tales der alligevel om "baade Damer og Herrer, der ikke kjende et Ord Latin" og dog morede sig, i Dagbladets anmeldelse tales der på den ene side om at "endog det ulærde Kjøen var ret talrig repræsenteret" (*o tempora, o mores!*), på den anden side kom der "vistnok for de fleste Ikke-Filologer, men dog Latinere, idetmindste af ældre Generationer, adskillig flere saadanne, end de egentlig havde ventet paa Forhaand", som undertiden rigtig spidsede ører "naar der saa engang imellem kom en Sætning, man helt forstod". Det allerede omtalte meget udførlige program bliver nævnt i anmeldelserne som et vigtigt redskab til at følge med, og når Vilh. Andersen halvtreds år senere taler om "vort danske Latin", kan det lige så vel være en hentydning til en tydelig, måske let karikeret "skoleudtale" som til den episode han egentlig omtaler, hvor han på dansk gennede nogle bipersoner ud fra scenen.

Anmelderne er enige om at den antikke komik virkelig havde en meget effektiv virkning og omtaler hyppig latter og ivrigt bifald. Ialfald Berlingske Tidendes recensent forventer også af sit publikum et godt kendskab til genrekonventioner og i særdeleshed til Holbergs komedier: af de tre komedier der omtales, blev Den 11 Junii slet ikke opført mellem 1836 og 1901, Diderich Menschengræk var ikke gået over scenen siden 1864, og Jacob von Thyboe havde ligget i 6 år, siden 1877. Da *Miles Gloriosus* igen blev opført i 1891 i Dagmar – denne gang på dansk ved Forchhammer – kunne en anmelder udvide Plautus' holbergske repertoire: "I Plautus' Praleren ser vi ikke blot Stammefaderen til Holbergs Jacob v. Thyboe, men det gamle romerske Stykke har i Slaven Palæstrio Henrik-Typen fuldstændig, i Snyltegæsten Artotrogus findes Rudimenterne til Oldfuks og Pigen Milphidippa er en munter Pernille, der naturligt bliver Kæreste med Palæstrio-Henrik."²² Selv i 1934 kunne Vilh. Andersen skrive "Palæstrio (det er Henrik paa Latin)" som en ganske naturlig ting.

Det fremgår af protokollen som gengivet af Spang-Hanssen, at der nogen tid efter opførelsen af *Miles* blev afholdt et gilde for Zinck, Krohn, samfundets komite og skuespillerne. Om dette gilde kan der ikke siges meget nyt, men vi kommer her til denne lille arti-

22. Politiken, 5/12 1891

kels eneste egentlige nyhed, som gemte sig mellem Ussings papirer på Det Kongelige Bibliotek. På et foldet ark kartonpapir findes en meget nydeligt afskrevet lejlighedssang til Otto Zinck med dedikation og datoen 5. maj, som da må være datoen for samfundets gilde. Det er ikke skrevet i Ussings hånd, så det mest nærliggende er at antage at der er tale om den kopi man sang efter ved bordet. Den synges – som så mange andre festsange – på melodien fra menuetten af Elverhøj og lyder således:

*I Aften i vor Midte har
Vi Musers Ven til Stede,
For hvem i Kunstens Kridthus var
Altid en Plads til Rede,
Hvis Lune lokked mangt et Smil,
Hvor för der saas kun Rynker,
Og for hvis Indfalds sikre Pil
Strax hver Bekymring synker.*

*Hvor Plautus tidt i dunkle Træk
Sin Tanke skjult fremförte,
Du drog os Taageslöret væk,
Du Digterrösten hörte,
Og Tankerne fik Kjöd og Blod
For Sjælens Øje stilled',
Og klart og levende fremstod
Af Oldtids Færd et Billed'.*

*Hvad för laa gjemt i stövet Krog,
Du lærte os at føre
I Plautus' Aand, paa Plautus' Sprog
Ind gennem Livets Döre.
For Hjælpen Tak, som Du os böd,
For Haanden, som du rakte,
Der Plautus' Skjæmt fra Glemsels Skjöd
Til Virk'ligheden vakte.*

Fra alle sider ser vi altså begejstring. Anmeldere og publikum, som dog ikke kunne sproget! De medvirkende, som rask har lært sig de vanskelige roller og villet optræde offentligt med dem; de assisterende, som bestod af fremstående kulturfolk. Det vides ikke hvorfor Filologisk-historisk Samfund aldrig igen satte en latinsk komedie op, til trods for Berlingske Tidendes anmelders sikre tro på at succesen kunne gentage sig, men vi tør nu godt stemme i med de unge filologer for denne begivenheds vedkommende og erklære at det lykkedes at “vække Plautus’ skæmt fra glemsels skød til virkeligheden.”

Anmeldelser fra dagbladene

Herefter aftrykkes af ren dokumentarisk iver de tre anmeldelser jeg har fundet i dagbladene, samt Vilh. Andersens erindringer om aftenen fra Holbergs 250-års jubilæum.

Anmeldelse i Berlingske Tidende d. 16. april, underskrevet “L.”

Latinsk Komedie. I Løverdags opførtes paa Folketheatret Plautus’ *Miles Gloriosus* af det historisk-philologiske Samfund.

En af de ældste og næsten hyppigst benyttede komiske Figurer er “den stortalende Krigsmand”. Fra Grækenland er han i Oldtiden vandret til Rom, og fra de ældste dramatiske Forsøg i Middelalderen er han kjendt blandt alle Nationer til de seneste Tider. Den oprindelige Type er fremtraadt i en Mængde Afskygninger, undertiden er han Hovedpersonen, som oftest dog kun en Biperson i Dramaet. Hvor interessant det end kunde være at følge og sammenstille Hovedformerne af denne Figur, maae vi dog her indskrænke os til ganske kort at berøre de herhjemme bedst kjendte: “Jacob von Thyboe” og “Diderich Menschen-Schreck”. Begge have faaet Lidt fra Miles gloriosus, men det kunde aldrig falde Holberg ind at udskrive sine Forgjængere. Laaner han end Nogen fra dem, er Figuren dog saaledes omdannet, at den bliver fuldstændig dansk og holbergsk. Intriguen i *Miles gloriosus* viser ogsaa strax, hvor lidt det med Undtagelse af Navnet har fælles med Jacob von Thyboe, som man ellers kunde fristes til at sætte i Forbindelse dermed.

Den minder saaledes om den Deel af Intriguen i "11te Juni", hvor Værtens foregivne Kone lokker den unge Studenstrup i Fælden, medens Pyrgopolinices har Jacob v. Thyboes Indbildning om sin uimodstaaelige Elskværdighed, og flere af Replikerne mellem ham og Palæstrio minde om den ypperlige Scene, hvor Jesper (der i sig har optaget en Deel af Artotrogus) roser v. Thyboe for hans udmærkede Taille, der ligner Vimmelskafte. Han har tillige Diderich von Menschen-Schrecks ynkelige Krysteragtighed, idet han bevæbnet lader sig prygle af et Par Slaver og en gammel Mand.

Et par Scener, der vel heller ikke stemme fra Plautus, men snarere fra de improviserende Skuespillere (deriblandt den lange Scene i 3die Act, hvori den Gamle udvikler, hvorfor han er villig til at hjælpe de Unge) vare med Rette udeladte ved Opførelsen. Denne var en sand Fornøielse at overvære. Der var den rette Festivitas over de Spillende, og Tilskuerne vare modtagelige for den; jevnlig stærke Bifald og Latterudbrud maae have viist de Spillende, at de ikke forgjæves havde gjort sig Umage for at vække Interesse for den Digter og hans mere end 2000 Aar gamle Vers og Vittigheder. Den gode Instruction, omhyggelige Constumering [*sic*] og tiltalende Decoration i Forening med det virkelig gode, forklarende Spil, især af Palæstrio, Snyltegjæsten og de kvindelige Personer gjorde Aftenen til en virkelig Festaften for philologisk-historisk Samfund, og vi tvivle ikke om, at det ved den næste lignende Forestilling vil lykkes at samle et talrigt Publicum, saa meget mere som det er afgjort, at baade Damer og Herrer, der ikke kjende et Ord Latin, ved Hjælp af det meget oplysende Program med største Lethed fulgte Forestillingen og morede sig godt.

Anmeldelse i Nationaltidende d. 15. april 1883 morgen

[Bemærk at udskriften er fra en mikrofilm af meget ringe kvalitet, og nogle ord er mere gætværk end afskrift.]

Plautus' Miles Gloriosus opførtes Iaftes paa Folketheatret for særdeles godt Hus - om end Forestillingen kunde fortjent det endnu bedre. Den hjertelige Latter, der lød fra alle Sider paa de mange Steder, hvor den gamle Komedies befriende Lune slog kraftig igjennem, viste, at hele Tilskuerkredsen var med. Men Stykket blev ogsaa i det Hele spillet fortrinlig, og særlig illustrerede Palæstrios utrættelige Fremstiller - der spillede sin kolossale Rolle med en komisk Kraft (hvis Forbillede i mange Henseender ganske vist er henved

2100 Aar yngre end den plautinske Tid) og Utrættelighed, der fortjente og fik stor Anerkjendelse - Texten særdeles godt ved sit Spil. Den mest vellykkede kunstneriske Præstation var vel egentlig Acroteleutium, en i og for sig vanskelig Rolle, der blev spillet med ypperlig Mimik, og hvis Repliker faldt med stor Sikkerhed og Elegance. Den særdeles vanskelige Titelrolle blev ligeledes udført med Lune og Sikkerhed, og i det Hele gik Stykket med et Liv og Lethed, der gjorde Indstuderingen og de Spillendes Flid al Ære, tilmed da et Par af de Optrædende havde maattet overtage deres Roller med meget kort Varsel. Et Par Scener - heraf en meget stor - der ikke passe ind i Handlingens Gang, og hvoraf en enkelt næppe er plautinsk, vare med rigtigt Blik for Scenens Kraft udeladte, hvorved Forestillingen ogsaa fik **** -stude Længde - *** heldige var den alt andet end antike ?Dekoration. Der lød hyppig stærkt Bifald, og ** **** fremkaldtes samtlige Spillende under Publikums stormende Jubel, der var en velfortjent Løn for de Anstrengelser, de have **** paa deres vanskelige Opgave.

Anmeldelse i Dagbladet d. 16. april 1883

Latinsk Komædie. Den af det filologiske Samfund arrangerede Forestilling, ved hvilken *Plautus's* Komædie *Miles Gloriosus* opførtes, havde i Løverdags næsten fyldt Folketheatret med Tilskuere, blandt hvilke endog det ulærde Kjøen var ret talrig repræsenteret. Ved Hjælp af det udførlige Program var det, selvom man havde glemt det Meste af sin Latin, meget let at følge Udviklingen i Stykket, og naar der saa engang imellem kom en Sætning, man helt forstod, blev Interessen dobbelt. Og der kom vistnok for de fleste Ikke-Filologer, men dog Latinere, idetmindste af ældre Generationer, adskillig flere saadanne, end de egentlig havde ventet paa Forhaand. Det livlige og morsomt naive Lystspil fik en efter Omstændighederne meget respektabel Udførelse, navnlig fortjente Udførelsen af Slaven Palæstrius's lange og svære Rolle al den Anerkjendelse, han vandt, for Sikkerheden og Letheden, hvormed han spillede. Henrivende Virkning gjorde det ogsaa engang, da han efter en længere Replik paa Latin, afsides skyndede paa de paa Scenen for længe dvælende Damer med et halvhøjt: Naa, stik nu af med Jer! Have de Rollehavende og deres Instruktører havt et stort Arbejde med Indstuderingen af Stykket, fik de til Gjengjæld ogsaa saa meget Bifald, som de kunde ønske, baade under og efter Forestillingen, og Foretagendet

maa saaledes siges i alle Maader at være lykkedes. Scenen saa godt ud med sin gammelgræske Dekoration, og flere af Dragterne vare ogsaa heldige.

Kronik af Vilh. Andersen i Dagens Nyheder 3. december 1934

[Bemærk at Dagens Nyheder i et par år i trediveerne var navnet på den avis som ellers hed Nationaltidende. V.A. var blevet bedt om at skrive nogle bemærkninger i anledning af Holbergs fødselsdag (som det jo netop var den tohundredehalvtredsindstyvende af på den dag) under titlen Personlige Erindringer om Holbergs Komedier. Heraf bringes det relevante uddrag.]

Først som Student kom jeg uden Omvej paa de holbergske Brædder. I mit Rusaar spillede jeg Henriks Rolle i Plautus' "Miles Gloriosus", der opførtes paa Latin paa Folketeatret – ja, om Forladelse, men det er over et halvt Hundrede Aar siden. Den er et Forbillede for Holbergs Jacob von Thyboe, og det har moret mig nu saa mange Aar efter at oversætte et Stykke deraf sammen med nogle andre smaa Stykker af Holbergs klassiske Forbilleder fra Aristofanes til Molière. Jeg havde endogsaa tænkt mig dem opført som en samlet Forestilling til Jubilæet paa det kgl. Teater. De udkommer i alt fald som en Hyldest til Dagen. De viser de danske Komedier som Blomsten i en Krans af Komedier fra det gamle europæiske Teater. Derfor har jeg kaldt min Oversættelse af dem saaledes: *Kransen*.

Min Rolle som den snilde Slave i Plautus' Komædie skal jeg efter Datidens Kritiks (Erik Skrams) Vidnesbyrd have spillet i en Stil, hvis "Forbilleder var op imod 2000 Aar yngre end Plautus' Tid" – altsaa en Insinuation om, at jeg efterabede Olaf Poulsen, som lyder rimeligt nok, jeg var 18 Aar. Efter samme Kilde skal det have haft en "henrivende Virkning", da Palæstrio (det er Henrik paa Latin) efter en lang latinsk Tirade vendte sig til de paa Scenen for længe dvælende Damer (deriblandt den buttede Fynbo Dines Andersen, senere Professor i Sanskrit) med et hørligt "Naa, skrup nu af med jer!" Jeg er bange for at Madvig ogsaa har hørt det. Han sad mellem Tilskuerne med en Vifte for Ansigtet for sine blinde Øjnes Skyld og har næppe været saa "henreven" af vort danske Latin som det læge Publikum, der viste sig særdeles forstaaende, i alt Fald over for de uartige Ord. Det var dem, der ikke var oversat i Madvigs Grammatik og derfor blev slaaet op i Leksikonet.